

З АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ

З ДОКУМЕНТАЦІЇ ГЕТЬМАНА І. МАЗЕПИ

(Підготував до друку, передмова та коментарі Ю. Мицка)

Даною статтею завершуємо публікацію документів гетьмана України у 1687 — 1709 рр. Івана Мазепи, знайдених нами у складі колекції Марціна Гожковського, яка зберігається нині у Бібліотеці Польської Академії наук у Кракові (далі БПАН), у відділі рукописів (далі — ВР). Перша частина даної статті було видрукувана на сторінках «Сіверянського літопису» № 3 за 1997 р.), а окремі універсали друкувалися у іншій нашій статті.¹ Відзначимо, що листи Мазепи, знайдені нами у польських архівах, лише починають друкуватися, бо вони писані із значною домішкою латини і тому потребують додаткових зусиль на переклад.

Тут подаємо всього 11 документів І. Мазепи, які охоплюють хронологічно 1688—1704 рр. Сім з них, як вище говорилося, походять з колекції М. Гожковського, а інші чотири додані нами після вивчення фонду № 221 (колекція «Нова серія») Центрального державного історичного архіву України у Києві (далі — ЦДІА України). Із 11 документів шість є оригіналами, писаними гетьманськими канцеляристами згідно з волею Мазепи, але були підписані особисто гетьманом і завірені печаткою Війська Запорозького (на деяких документах ця печатка збереглася досить добре). Один з документів-оригіналів (№ 1) не тільки підписаний, але й правлений Мазепою і гетьман навіть власноручно вписав деякі слова, якими визначалася величина винагороди генерального обозного (у 1687—1702 рр.) Василя Дуніна-Борковського за рахунок конфіскованого у колишнього гетьмана Івана Самойловича майна. Автографи Мазепи вирізнені у тексті публікації іншим шрифтом.

Всі інші п'ять документів дійшли до нашого часу у копіях XVIII ст., котрі інколи офіційно завірялися в органах державного управління, як це видно з документа № 4.

Переважну більшість поданих нижче документів складають універсали (всього 8). Крім них, наведено два листи гетьмана, адресованих військовому судді В. Дуніну-Борковському (№ 1) та боярину Т. М. Стрешньову (№ 9), а також унікальна «устава», писана з волі Мазепи в стінах генеральної канцелярії (№ 5). Остання визначала розміри місячної норми провіанту для охочекомонних козаків, тобто козацької найманої кінноти. На початку 90-х рр. ми видрукували цей документ на сторінках дніпропетровської газети «Вільна думка», однак через малий тираж газети, яка проіснувала всього кілька років, він залишився майже невідомим науковій громадськості. Тому ми вважаємо доцільним повторити публікацію даного документа на сторінках «Сіверянського літопису».

Наведені нижче документи І. Мазепи є черговим доповненням того корпусу документації гетьмана, який у перспективі має бути виданий окремим томом (чи кількома томами) у серії «Український Дипломатарій XVI—XVIII ст.». Останнім часом у цьому напрямку зусилля археографів стають все помітнішими, доказом чого є, наприклад, видання ківським істориком В. Станіславським майже сотні листів Мазепи, адресованих переважно царям Івану та Петру, а також московським воеводам.² Одинадцять документів Мазепи, що подані нами нижче, стосуються переважно соціаль-

1) Мицка Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII — XVIII ст. // Сіверянський літопис. — 1997. — №№ 1—2. — С. 100—116. Тут подавалися тексти двох універсалів-привілеїв Мазепи жіночому монастиреві у Макошині (від 23.III.1693) і козаку С. Ялинському (від 25.IX.1694).

2) З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи. — Київ, 1996. — 192 стор.

но-економічної історії Сіверщини. Тут йдеться про Чернігів і Чернігівщину, Стародубщину, Прилуччину та ін., про ряд населених пунктів (містечок та сіл, хуторів) краю, йдеться про козацьке і монастирське землеволодіння, розвиток деяких промислів і торгівлі. Збагачується деякими важливими фактами історія знаменитого Густинського монастиря під Прилуками, Свято-П'ятницького жіночого монастиря у Чернігові, Петропавлівського монастиря у Глухові, врешті Київської митрополії. Цікаву інформацію тут можна знайти і стосовно козацької генеалогії. Так, знаходимо згадку про Андрія Дорошенка, брата славетного гетьмана Петра Дорошенка, котрий був чигиринський (1668) і паволоцьким (1673—1674) полковником, а після відставки та заслання брата — сосницьким сотником (1677). Універсал Мазепи 1704 р. засвідчує, що Андрій Дорошенко, вже як «значний товариш войсковый», продовжував жити у Сосниці і через п'ять років по смерті брата. (№ 10). Той же універсал проливає, до речі, світло і на біографію відомого церковного та культурного діяча України — Іоанкія Сенютювича, мати якого, вже овдовіла, проживала у Сосниці і навіть мала там невелику маєтність, насамперед частину млина на сосницькій греблі, на що явно претендував вищезгаданий А. Дорошенко. Наступний універсал Мазепи стосується маєтності (с. Косачі) у Почепській сотні Стародубського полку, яка належала колишньому почепському наказному сотнику Івану Булашевичу (сотникував у 1695 р.). На **момент видання універсалу** (21.V.1704 р.) Іван Булашевич вже не жив і тому його син Яків, котрого інколи плутають з батьком, так активно добивався закріплення за собою Косачів. Не позбавлені цінності й згадки універсалу, даного козаку Якову із Загорівки (№ 6). Тут згадувалися два сини козака, котрі загинули під час походів: перший — під час гетьманату І. Брюховецького (між 1663—1668 рр.), другий — очевидно, під час чигиринських походів 1677—1678 рр. Отже, кожен із зацікавлених істориків чи краєзнавців при бажанні може знайти важливий для своєї наукової праці матеріал. Не переказуючи змісту документів Мазепи, що нижче наводяться, зазначимо, що при їх публікації ми застосовували спрощені правила транслітерації, а саме: титла розкриваються, причому зазначаються відтворені літери (у дужках), літера «ять» замінена на «і», твердий знак опускається, літери «омега», «пси», «ксі», «іжіця» передані сучасними «о», «пс», «кс», «и» і т. д.

№ 1

1688, травня 30 (20). — Батурин. —

Лист І. Мазепи до генерального обозного Василя Борковського (Дунін-Борковського).

«Мой ласкавый приятелю, пане обозный войсковый енералний!

Докладали мы пресвітлейшим и державнейшим великим г/о/с/у/д/а/рем и великой г/о/с/у/д/а/р(и)ні их ц/а/рскому пр/е/св/і/тлому в/е/л/и/ч/е/ству о спратах бывшего гетмана Ивана Самойлова, абы з оних по чом колвек на панов старшину енералную и полковников било уділено. Теды они, премилостивийшие монархи н/а/ши, изволили милостиво указати, абы всякому з старшины и полковников по моему гетманском разсмотрению учинено пристойное удоволствование. Межи иными теды особами в. мс. вділити казалисмо **двадцет пят** гривен срібра в работі доброй будучого и з сукон **кунтуш ластровий собольми подшитий и жупан ластровий**, якие то речи через умисльного нашего посланого Ивана Быстрицкого послаем в дом в/ашої/ м/ило/с/ти/, а так хоти в/аша/ м/ило/с/ть/ ониї принять, а до нас учинити отвіт, бл(а)годарствующи за монаршую их ц/а/рского пр/е/св/і/тлого в/е/л/и/ч/е/ства превеликую милост. При сем зычим в/ашей/ м/ило/с/ти/ доброго от Г/о/с/по/да Б/о/га здоровья.

3 Батурина мая 20 року 1688[...].

В/ашої/ м/ило/сти зычливий приятел **Иван Мазепа, гетман Вой[ска] их царског[о]** пр(е)св(і)т(лого) вел(и)чества/ Запорозкого/.

(ЦДДА України у Києві. — Ф. 221. — Оп. 1. — № 202. Оригінал, особисто підписаний І. Мазепою і заверений військовою печаткою. Адреса: «Моему ласкавому приятелеви пану Василю Борковскому, обозному Войска их ц/а/рского пр/е/св/і/тлого в/е/л/и/ч/ства Запорозского енералному».).

№ 2

1688, червня 3 (травня 24). — Батурин. —

Універсал-привілей І. Мазепи Густинському монастиреві на монопольну торгівлю горілкою під час ярмарку.

«Иоан Мазепа, гетман з войском его ц/а/рского пр/св/і/тлого в/е/л/и/ч/е/ства Запорозким.

П/а/ну полковникови прилуцкому, атаманови городовому, войтови тамошнему, сотником и всім так козаком, яко и посполитим людем в полку Прилуцком знайдуючимся, доброго от Г/о/с/по/да Б/о/га здоровья узычивши, ознаймуем, иж превелебный в Б/о/гу его милост отец Авксентий Якимович, игумен монастыря Густинского, зо всею братиєю своею в обители тамашней застаюкою, листовне прекладал нам, же через навозные под час праздника, в монастырі их отправуючогося, горілки, немалый монастыру іх чинится ущербок, а то з tych мір, же оны, міючи свої горілчаные заводы, через навозные горілки жадною мірою не могут в оных міты отбыту,

И просил нас, рейментара, помененный отец игумен з братиею, абысмо сим универсалом нашим не допустили людем приезджающим, под монастырем их под час отправуючо/го/ся ярмарку, горілок навозных шинковати теды мы, уважившы слышную их в той міре прозбу, жебы тая з горілок прибыл на монастырскую оборочался потребу, анижели шинкарм міет приходити в пожиток. А иле же и в прошлых часех, тое не заховывалось, жебы навоженем из стороны горілчаных наповеи перешкоду містцу с/вя/тому чинено. Зачим пилно жадаем и приказуем, абы подлуг давнего обыкновения, блиско под час праздника без позволения отца игумена всяких шинков, якобы через тое монастырским заведемым напоям не чинилась перешкода. Дан в Батурині мая 29 року 1688.

Змышменованый гетман рукою власною».

(БПАН. — ВР. — № 270. — Арк. 75. — Оригінал, завірений особистим підписом Мазепи і військовою печаткою. Запис на звороті кінця XVIII ст.: «Мазепы гетманский оборонный универсал, щоб горілок под монастырем о збору праздничном без позволения не шинковано. 1688 года мая 24.»).

№3

1689, січня 21 (11). — Батурин. —

Стверджувальний универсал-привілей козаку Г. Прожиці на будівництво греблі на р. Бозкій і заснування хутора.

«Пресвітліших и державніших великих г/о/с/у/д/а/рей ц/а/рей и великих кн/я/зей Иоанна Алексіевича, Петра Алексіевича и Великие, и Малия, и Билия Росії самодержцов, их ц/а/рского пресвітлаго величества подданние Войска Запорожского обоіх сторон Днепра гетман Иоан Стефанович Мазепа.

Их же ц/а/рского пресвітлого величества Войска Запорожского полковникови стародубскому пану Тимофіїви Алексіевичу, сотникови погарскому, атаманови городовому, войтови и всім обивателем тамошним и каждому, кому о то належит відати сим нашим ознаймуем писание, иж супліковал до нас Григорий Прожика, товариш войсковий в полку Стародубовском, сотні Погарской найдуючийся, и показовал нам, рейментарови, фундуш на заняте собі новое греблі на речці Бозкой и построение футора от п/а/на полковника стародубовского данный, где просил себї нашего гетманского респекту, жебы ему той фундуш ствердили нашим универсалом и при той греблі и футори позволи[т] поселит дворов з пят людеи. А виражалсе в супліці своей, же тое містце на заняте греблі и хутора и на поселение такого малого числа людеи сут волное и нікому он тим своим фундованем перешкоди не учинит жадное, а так мы, рейментар, поглядаючи на его у Войску службу, до которой и вперед завхочючи, позволяем ему, пререченому Григорию, зфундовати на преречонной речці Бозкой греблю и там также построити футор и поселити з пят дворов людеи и естли так діяти ме/е/т/ся, что он тоею селитбою своею и млином нікому не учинит перешкоды, теды мїти хочем и рейментарско прикаказуем, абы ему в том не важился чинит ніхто перепону и прикрости жадное. Дан в Батурині генвар 11 року 1689.

Звышменованый гетман рукою власною.

Місто печати».

(ЦДДА України у Києві. Ф. — 221. — Оп. 1. — № 210. Копія др. пол. XVIII ст.).

№ 4

1690, липня 1 (червня 22). — Батурин. —

Универсал-привілей І. Мазепи Київській митрополії на ряд маестностей.

«Пресвітліших и державніших великих г/о/с/у/д/а/рей их ц/а/рског/о/ пресвітлаго величества Войск Запорожских и обоіх сторон Дніпра гетман Иоанн Мазепа.

Ознаймуем сим своим универсалом каждому, кому о том відати належит тепр и на потом будучим людем, а особливе старшині и черни Войска их ц/а/рского пресвітлого величества Запорожского, иж мы, гетман, мїючи особливий респект на убогую катедру митрополитанскую київскую не тилко з тих мір, же она чрез отторжене и отделение всех своіх старынних маестностей в области Королевства Полского тепер найдуючихся, в крайнее пришла знищене, але мы зглядом того найбарзїи, же по должности нашої рейментарской повиннисмо о належитом пастыра своего выхованю усердным промышляти старанем, заховуем при ясне в Б/о/гу преосвященном его м/и/л/о/сти отцу Варлааму Ясинскому, православном архиепископу, митрополиту київском Галицком и всея Малыя Росії, пану и пастыру н/а/шом, містечко Моровск з іншими приселками до него належачими Соколовкою, Руднею, Коропем з землями, полями, лісами, озерами, там прилеглими и з озерами Расин и Бабин назваными, з сіножатми луговыми задесенскими, з островом Беловодом, перевозом на реці Десні, также под Моровском знайдуючийся и з прочїими всіми угодиямы, так ціле и зуполне як негдеиз закоролевской державы в д/у/ховной своей области бискуп київский держал и употреблял, придаючи и присовокупляючи до того ж містечка Моровска села, имянно тые Церковища, Ковчин, з перевозом и Комаровку зо всі-

ми их приналежитостями село Койлев з озерами, ему прислушаючими и з всякими угодиями належытыми, ствержаючи сим же нашим універсалом всі кгрунта домонтовичовские (?), якого села Церковищ и в самых Церковищах лежачие, а за власную певную сумму от его милости набытие, так теж греблю з млинами на ріці Острі построєнными, приказуючи всім млинов тих мелником, кромі козаков, абы катедрі митрополитанской были послушными, так в отданию мірочки войсковой, яко и в слушном тамтых млинов направленю. А для лучшого еще скудостей катедралних удоволствования, в надію превысокой монаршой м/и/л/о/сти их ц/а/рского пресвітлого величества, надаємо его м/и/л/о/сти запустілые містечка Білгородку над рікою Рпенем и Триполье над рікою Дніпром лежачее, зо всіми озерами и луками триполскими и зо всіми до них прилеглими селищами, землями и лісами, позволяючи в надежду святого покоя часу на тое погодного и угодного, слободу там кликати, греблю старую на ріці Рисею и Борщеговці поправити и млины строїти ку розширеню и розмножено пожитку своего, где и мыта купецкого отбирание волно будет его м/и/л/о/сти установити, утвержаем теде сам нашим універсалом, аби тые все маєтности и угодия вышше описанные, так, яко и старинные, тоеиж катедры маєтности на сем боку Дніпра погребы и Зазимье з землями, лісами, сіножатми, озерами и з озером Подцерковьем, а на том боку — Ликовичи, Рославичи, Малая Бугавка, Снітинка и прочіі, Крутинка, Мархелювка, Дилане, Лазаревщина, названная Шархавщина, инные кгрунта понад ріками Лыбедю, Сычовкою, Борщовкою и под городом Вышним киевским лежачие, в зуполной его пастырской милости и по нем наступуючих митрополитов кевских владзе всегда без отміны находвалися, если о тамтих кгрунтах з певними правами не будет от кого отозву з которих то всіх маєтностей, добр и угодей, так теперешний его милость от/е/ц митрополит киевский, село и все по нем будучие того ж кр/е/стола митрополитанского наслідники моцны будут до своей митрополитанской катедры отбирати и привлащати всякие к своей потребі пожитки, а так сим нашим універсалом варуем и рейментарско приказуем, абы жаден з старшины и черні войсковой преречоному, ясне в Богу преосвященному его милости отцу архиепископу киевскому и по нем наступуючим власным того пр/е/стола пастырем и отних засланных дозорцом и городничим в владеню тих маєтностей и угодий, в отбиранию от подданных послушенства и повинностей и в привлащению всяких пожитков не важился наименшее чинити перешкоды и шкоды, яко то лісов моровских, погребских, білгородских и триполских пустошити, озер выловлювати, сіножатей выкошевати и людей тяглых так в козацтво потягати, яко и в сосідство прискуючи (?) от повинностей подданских заступати, а под срогим на непослушных и воли н/а/шой рейментарской противных войсковым каранем и повторне погаюю сего універсалу н/а/шего приказуем.

Дан в Батурині року 1690 м/и/с/я/ця иуля дня 22 в подлинном таков.

В подлинном подпись таков: звышменованый гетман рукою в асною.

місто печати

1776 году

(БПАН. — ВР. — 270. — Арк. 78—79. — Копія. Наприкінці написано:

« Вподлинном подпись таков: звышменованный гетман рукою власною.

Місто печати.

1776 году марта 7 сия копия гетмана Мазепа універсала с поділінным в сотенном киевском правленіі свидетелствованная, что оная ест в точности против подложилы

сотник киевской Иван Гудим

асаул киевский Федор Кулаковский».

Даний текст завірено печаткою сотника. Нижче-текст, писаний іншою рукою:

«1786-го года иуня 28 дня вышеписанного представленного от Киево-Софійского катедралного монастыря універсала копия в киевской казенной палаті свидітелствованша и явилась (?) его(?) іміючимся в оной палаті таковым же подлинным універсалом сходня и по требованию того монастыря для представления в черниговскую казенную палату отдана в оной монастырь обратно.

А палаты надворниц совітник Василий Орловский(?).

Титулярный совітник Андрей Луценков.»).

№ 5

Поч. XVIII ст. — 1690, грудня 5 (листопада 25). — Батурин (?). —

Норми провіанту (подушного) на утримання охочекомонних козаків.

«Устава, писаная в канцелярії войсковой ноєврия 25 д/ня/ року 1690, яке маєт быти виживане на місяц товариству охотницкому комонному.

Сотникови и старшины полковой каждому одному ч/о/л/о/вікові на місяць:

муки житное пол осмачки;

муки гречаное четверик;

муки пшеничное четверик, а где пшеничное нїт, то за пшеничную гречаную тоею ж мірою;

*) Невеликий фрагмент тексту написано нерозбірливо

пшона четверик;
соли гусок сорок;
на свічки шостак;
на капусту чтири шаги;
на цибулю шостак, а на иншие присмаки готових грошей золотих чтири.

Радовому товариствушеви на місяць:

муки житное четверик;
муки гречаное пол четверика;
муки пшеничное пол четверика, а где пшеничное нет, то за пшеничну тоєю ж мірою гречаной муки дати;
пшона на двох пол четверика;
соли гусок двадцят одному;
відро капусти;
відро бураков; а на присмаки готових грошей золотих полтора. А если бы хотіли и за все гтовими грошми брати, то не повинни им болш дати над зол/отих/ пят на місяц на товариша.

А тоє вижей положеное все борошно не городовую мірою, але четверичком войсковым мається оному товариству давати, якие то четверички по росказанию ясне велможного его м/и/л/о/сти п/а/на гетмана и по ухвалі всей старшины суг споряжены и при особливих печатех войскових во всі полки розосланы.

Писано по выразном росказаню ясневелможного добродія его милости пана Иоанна Степановича Мазепы, гетмана в войскої канцеллярії року и дня вишей написаного».

(БПАН. — ВР. — № 270. — Арк. 74-74 зв. Оригінал, завірений печаткою. Останній абзац писано іншою рукою того ж часу. На звороті запис іншим почерком: «Устава компанійцом».)

№6

1691, липня 6 (червня 26). — Батурич. —

Оборонний універсал гетьмана І. Мазепи козаку Якову з с. Загорського на його маєтності.

«Их ц/а/рского пр/е/св/и/тлого в/е/л/и/ч/е/ства Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

Их же ц/а/рского пр/е/св/и/тлого в/е/л/и/ч/е/ства Войска Запорозкого всей старшині и черні и кождому, кому о том відати належит, ознаймуем, иж супліковал до нас Яков, з діда и з отца своего козак и жител Загоровский, жалосне ускаржиючися на пана Саву Прокоповича, судю нашего войскового енералного и его дозорцов, же они безправне гай его, под селом Загоровкою стоячий, пустошат. (В) чом просил собі наше обороны. Теды мы, гетман, респектуючи на тоє, же он, Яков, з діда и з отца своего козакует, помсват своих двох синов: одного за гетманства Бруховецкого в окказії военной, а другого под Чегрином пострадал; на прозбу его, Якова, заховуем при нашей обороні, власный его, Яко[ва], здавна козакующего, и на монаршых и вонных услугах всегда бывающего тот гай, дом и всі его кгрунта в зуполное заживане. В чом абы ему, Якову, як сам пан судя и его дозорцы, так и ниhto з старшины и черні того власного его гаю и дому не важился пустошити, міти хочем и приказуем.

Дан в Батурині юня 26-го року 1691.

Звишенований гетман, рукою власною».

(ЦГГА України у Києві. — Ф. 221. — Оп. 1. — № 214. — Оригінал, завірений особистим підписом І. Мазепи і військовою печаткою. Запис унизу документа рукою XIX ст.: «Июня 26 1691 года».)

№ 7

1698, червня 8 (травня 29). — Табір на Човпаках (?). —

Оборонний універсал гетьмана І. Мазепи роменським мельникам І. Манжосу і І. Войтенку, котрим убезпечував їхні млини від бобрицького мельника А. Кузьменка.

«Его царского пресвітлого величества Войска Запорозжского гетман Иван Мазепа.

Всим, кому бы колвек о том відати надлежало, а особливо старшині в сотні Роменской будучой зо всіми тамошними обивателями, ознаймуем, иж на супліку Ивана Манжоса и Ивана Войтенка з товариством, обивателей и мелников роменских о подтопление их млинов, на греблі роменской стоящих, на Антона Кузьменка, жителя бобрицького, нам поданноу зсилались мы туда в Ромен Василя Велецкого, суддю полкового гадяцкого, для ученения в том их делі розиску, который то наш висланный, яко будучи там размотріл и уважил з многими посторонними и тамошними людьми на том ділі добре знаючимся, что знатной млинам их учинился подтоп чрез занятые греблі и на ней построенных двох кліток млиновых на ріці Сулі и яко веліл роскопати сагу, прозиваемую Бистрицу и Любокумов ровчак и приказал оному

болше скрин в своїх млинах, там будучих не подвшати, так мы тое преречонаго нашего рассмотрене и постановленье стверждаем сим универсалом нашим, міти хотячи и пилно под виною тысячи талярей на нас варючи, абы тот Антон Кузмнеко не важился без волі нашей так той роскиданной саги гатити, як и скрин своїх ані на палец(?) подвшати над теперешнюю міру, а сим преречоним мелникам роменским позволяем в своих млинах, на греблі міской роменской будучих, скрині о палец(?) подвшати ведлуг слушной міри, толко повинни того пилно постерегати, жебы тем подвшеньем своих скрин, млинов горіш/них/ Аксютинских и Процювских не подтопили, тут же з особи старшині роменской приказуем, аби старалис конечно в сей сотни своей уїздом поправит и мощно укрепити греблю подлуг давнего обличения, до которого то теж греблі подкріпления и державци сіл в сотни той будучих людей давати не збороняли. Що/б/ все так, а не иначе било и повторе сим универсалом нашим ствержаем.

Дан в таборі на Човпаках (?) мая 29 року 1698.

На подлинном подписано: звышменованый гетман рукою власною.
Місто печати войсков/ой/».

(ЦДІА України у Києві. — Ф. 221. — Оп. 1. — № 222. — Копія др. пол. XVIII ст.).

№ 8

1699, вересня 26 (16). — Чернігів. —

Оборонний универсал гетьмана І. Мазепи на маєтності жіночому монастиреві у Чернігові.

«Его царского пресвїтлого в/е/л/и/ч/е/ства Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Всей старшині и черні Войска Запорожского, а особливо п/а/ну полковникові чернігівскому зо всею полковою старшиною, сотникові білоускому и каждому, кому бы колвек о том відати належало, ознаймуем, иж прекладаланам через суплїку свою всечестная г/о/сп/о/жа Мелетия Кавецковна, игуменія м/о/н/а/ст/ы/ра Святопятицкого дівичого чернігівского, утискуючи зо всіми в хр/е/сті сестрами своїми, же в маєтностях их м/о/н/а/ст/ы/рских, именно: Рудці, Мохнатин, Слободі, Юревці, Рижиках, Кошовці, Березовці и Яновці, людей тяглих так до роботи п/а/на полковника, яко особливо до гаченя гребель потягают, через що до остатнего знищеня оние их подданіе пришли и просили н/а/шої гетманской в том оборони. Мы теды, принявши еї всечестної г/о/сп/о/жи игуменї в той міре слушне занесенную прозбу, выдаем сей н/а/ш оборонний универсал, через который міти хочем и пилко приказуем, абы преречоних подданих м/о/н/а/ст/ы/ра их дівичого так сам п/а/н полковник чернігівский до работизн своих болшей не займал, яко и сотник білоуский и нікто инший до гаченя гребел потягати не важился. А тут же особно и тое всеч/е/стная г/о/сп/о/жа игуменія доносила нам, же всякій через маєтности их едучіе люде великие чинят здирства, домаганемся вимислных кормов и напоев и бранем подвод, не міючи н/а/шого гетманского подорожного листа. Зачим в сем же универсалі нашом таковой кладемо варунок, абы хтоиколвек без н/а/шого подорожного листа сміл брати и вимислных домагатися подвод и кормов в маєтностях их, такового каждого позволяем, в колодку забивши, до нас присилати, албо и без доклада н/а/шого з села безчестно випроважати. Дан в Чернігові септеврия 16 року 1699.

Звышменованый гетман рукою власною».

(БПАН. — ВР. — № 270. — Арк. 71. — Оригінал. На звороті запис рукою поч. XVIII ст.: «Подлинний универсал гетмана Мазепи року 1699».).

(БПАН. — ВР. — 270. — Акр. 73. — Оригінал завірений особистим підписом І. Мазепи і завірений військовою печаткою).

№ 9

1703, вересня 26 (15). — Батурин. —

Лист гетьмана І. Мазепи до боярина Т. М. Стрешнева.

«Б/о/жию м/и/л/о/стию пресвітлішого и державнійшого великого г/о/с/у/д/а/ря ц/а/ря и великого кн/я/зя Петра Алексіевича, всяя Великия и Маляя и Біліа Россїі самодержца и многих г/о/с/у/д/а/рств и земел восточних и западных и сиверних отчича и дідича и наслідника и г/о/с/у/д/а/ря и обладателя, его ц/ар/ского пресвітлого величества ближнему боярину, ясневелможному г/о/с/по/дину Тихону Никитичу Стрешневу, моему велце ласкавому приятелю зичливому любительное мое поздравление пресосилаю.

В настоящей своей и всеї обители Петропавловской глуховской скорби и печали, избрїтая себї отраду, пречестный в Б/о/гу г/о/с/по/дин от/е/ц Мелетий, игумен тамошний, просил мене о листовное до в/а/шой велможности ходотайство в такой обиді и напасти. Еще за дний, антecessора н/ы/нішного пречестного отца игумена петропавловского глуховского, блаженныя памяти с/вя/тоблнвого и б/о/гобязненного старца Инокентия Быковского помянутой же обители игумена за совітом всеї братїі томошней стало междоусобное постановлене в року 178 з поміщиком путевлским, именно Микитою Малым на построене мелници в кгрунтах и земли сполной м/о/н/а/стирской и Микитиною з таковым договором, дабы не токмо в строенїі том

мелничном наполовині ложеной был поташ и всякое иждивение, но и користи з тоей же мельници приходящие подобным же образом пополам повинны были употреблятися и отбираться, так и з микитиной ровною працею и коштом по половині, також и греблю постановили были подчищати; и каміне и всякое доволство и потребности давати; а когда по таким договорам подлежащее діло свое восприяло совершенство, tedy тот прежде реченный Микита Малый, от того времени аж доселі не стал(?) и не исполняя своего договору, оный своим самоволством разорил, поневаж ежен токмо м/о/настыр Петропавловский глуховский до сего дне своим власным единым коштом и греблю гатил и всякие потребности до мельници належащие давал. А Микита Малый ні до чего не будучи прикладным, всякие з тоей мельници доходы по половині отбирал и себѣ употреблял, чрез великий м/о/настырєві стался убыток и явная от его Микити обыда. О которые убытки, когда игумен Мелетий перед суд в Путивл за воеводства Ивана Григориевича Анненкова того своего суперника Микиту Малого позывал, тогда по указу великого г/о/с/у/д/а/ря, его ц/а/рского величества, у того суду таковое тот спор правосудное себе получил совершенство, чтоб Микита Малый всі тые убытки чрез всі літа пополненные, м/о/н/а/ст/ы/рєві глуховскому нагородил за свою половину, а поки совершенно не нагородит, поти своею всіх доходов половиною не повинен был владѣти. Яким правосудным декретом не контентуючися, Микита удался в ц/а/рствующий великий град Москву з ложною своею чоломбытною, предложивши в оной будто игумен Мелетий половиною его Микити мельницы насилно завладел, по которой своей чоломбытной выправил себѣ такую преможную великого г/о/с/у/д/а/ря н/а/шего его ц/а/рского величества грамоту повелительную, чтоб от м/о/н/а/стыра его Микити половину мельницы одобравши, ему, Микитѣ, в прежнее владіние отдать по крѣпостям, в якой своей скорбы и значных м/о/настырских обыдах просил мене о ходатайственной до в/а/шой велможности слово, за которым бы у в/а/шой велможности получил он, превелебный от/е/ц игумен м/о/н/а/ст/ы/рєві своему вмѣсто м/и/л/о/стині такую м/и/л/о/ст правосудную, чтоб тот суд в Путивлю вершенный в своей стоял крѣпости. Я tedy надіючися на преизобилную(?) вашей велможности ку мнѣ милост всегда во всяких прошениях являемую, вношу мое ходатайственное до вашей велможности за ним, отцем игуменом глуховским, и за всім м/и/н/а/стырсем тамошным предстательство, оттое велце в/а/шой велможности упрошаючи, чтоб он, игумен, з братією по прошению своем бл/а/гоисполнительное у в/а/шой велможности получил призрїние, за которое он должен будет о здравїи велможности вашей Б/о/га милостивого молити, а я отслуговати, яко тот, который навсегда естем

3 Батурина, в/а/шой велможности зачливый приятел Иван Мазепа, гетман року 1703, и кавалер его ц/а/рского пресвітлого велич/ества/ Войска септяврия 15(?). Запорожского».

(БПАН. — ВР. — № 270. — Арк. 76—77. — Копія п. п. XVIII ст. Запис на звороті рукою др. пол. XVIII ст.: «Список листа ясневел (можного)»).

№ 10

1704, лютого 12 (1). — Батурин. —

Універсал-привілей І. Мазепи, яким звільнювалася від податків і «Повинностей» мати намісника київської митрополії І. Сенюговича.

«Пресвітлішого и державнїшого великого г/о/с/у/д/а/ря его ц/а/рского величества Войска Запорожского гетман и славного чину с/вя/того ап/о/ст/о/ла Андрея кавалер Иоанн Мазепа.

Пану полковникови черніговскому з всею его старшиною полковою, а особливе сотникови сосницкому, атаманови гродовому з товариством и войтови тамошнему з посполитыми людьми и каждому, кому колвек о том відати належит, сим універсальным писанем н/а/шим ознаймуем, иж будучи у нас превелебный в Б/о/гу г/о/с/по/д/и/н от/е/ц Иоаникий Сенютович, намісник катедральный митрополитанский киевский в певных ділах от ясне в Б/о/гу преосвященного его милости отца архиеп/и/с/ко/па митрополиты киевского, пастыра н/а/шего присланный, просил нас о таковий респект, абы мати его вдовствующая, в городі Сосниці мешкаючая, при сиротстві своем могла быти волна от всяких войсковых и посполитых повинностей и отдаваня з млына своего на гребли Сосницкой зостаючого, в том пан Андрій Дорошенко, значный товарищ войсковый, част розміров до войсковой диспозиции належащих, наданую себѣ мїет, поколіщины, покабанщины, а з винницы показанщины. Мы прето, гетман, мїючи особливу н/а/шу рейментарскую до его превелебности в Б/о/гу г/о/с/по/д/и/на отца намісника прихилност, яко до годной и в ц/е/ркви Б/о/жой заслужоной особы, беремо родительку его вдовствующую з всім домом, в особную н/а/шу гетманскую оборону и от всяких оную войсковых и посполитых повинностей от даваня поколіщины, показанщины и покабанщизны, от всяких тягlostей и от годованя товариства пїхотного увольняем, тепер и впред свободную чиним, в чом абы оной старшина тамошняя войсковая и посполитая, а найбарзїй пан Андрій Дорошенко, жадного не чинил утемеженя, утиску и обыды и жадного наименшого до оной не мїл интересу, опроч единого отбирания части войсковой з млына еї себѣ належитой повагою сего універсалу н/а/шего пилно варуем у под утратою аски н/а/шой грозо приказуем.

Дан в Батурині року 1704 февруаря 1.

Звыш менований гетман и кавалер рукою власною».

(БПАН. — ВР. — № 270. — Арк. 73. — Оригінал завірений особистим підписом І. Мазепи і завірений військовою печаткою).

№ 11

1704, мая 12 (1). — Батурин. —

Стверджувальний універсал гетьмана І. Мазепи Якову Булашевичу на володіння ним с. Косачі у Почепівській сотні Стародубського полку.

«Его ц/арского пресвітлого в/е/л/и/ч/е/ства Войска Запорожского гетман и кавалер Иоан Мазепа.

П/а/ну полковникови стародубовскому зо всею старшиною полковою, п/а/ну сотникови почеповскому зо всім тамошним урядом и всему старшому и меншому того полку товариству и кождому, кому бы колвек о том відат належало, сим універсалным писанем н/а/шим ознаймуем, иж показовал нам, гетманови, с/ы/н небожчика Ивана Булашевича, значного товариша полку Стародубовского, Яков Булашевич, лист бывшаго полковника стародубовског(о), п/а/на Михайла Миклашевского небожчику, отцу его, на село Косачи в сотні Почеповской данный, а по отцevi ему оставый, и просил н/а/шего потверженого на тое універсалу. Мы теды, гетман, приневши тое его прошение, а відячи и впред до услуг войскових бити способного, розказалисмо с канцелярії войсковой видати ему сей н/а/ш універсал, которим яко то селце ствержаем, так позволяем ему ж од тамошних посполитих людей всякие повинности и послушенства отбирати до ласки войсковой. Відаючи прето о таковой воли н/а/шой, в сем універсалі вираженной, кожди з старшины и черні, абис не сміл и не важился ему, Якову Булашевичу, жадной найменшой чинити перепони и задавати трудности, пилно повагою сего універсалу н/а/шего варуем.

Дан в Батурині мая 1 року 1704.

Вишменованый гетман рукою власною».

(ЦДІА України у Києві. — Ф. 221. — Оп. 1. — № 240. — Копія п. п. XVIII ст. Запис на звороті: «Список універсалу подвѣдателного на село Косачи гетманскоу 1704 мая 1 данный». Запис іншою рукою теж XVIII ст.: «Якова Булашевича»).

П Р И М І Т К И:

№ 1

Цей документ має деякі механічні дефекти й ушкодження, зокрема відрізана його частина на правому полі, через що відсутня остання літера, що позначала, який саме мав бути рік після літер-цифр: АХП..., тобто 168... Оскільки Мазепа став гетьманом після Самойловича влітку 1687 р., то ясно, що найвірогіднішою датою має бути 1688 р., коли якраз ділили недограбоване царськими восводами майно Самойловича.

№ 2

Даний універсал адресований прилуцькому полковнику, котрим був тоді (1687—1692) Іван Стороженко (Див.: Кривошея В. В. Українська козацька старшина. — Київ, 1997. — С. 77).

№ 3

Стародубський полковник названий тут лише по імені та по батькові, хоч його прізвище було Жоравка. Період його каденції як полковника стародубського припадає на 1687—1689 рр. Погарським сотником був у той час Тарас Яремівко.

№ 4

Київським сотником дійсно був тоді Іван Гудима (1772—1781), але про перебування на посаді київського осавули Федора Кулаковського не згадує навіть найповніший довідник В. В. Кривошеї.

№ 6

Сава Прокопович був генеральним суддею у 1687—1700 рр.

№ 7

Василь Велеський був гадяцьким суддею у 1697—1712 рр., а роменським сотником (Ромни були сотенним містом Лубенського полку) був тоді Іван Заборовський.

№ 8

Чернігівським полковником був на той час спочатку Яків Лизогуб (1687—1699), а потім — його син Юрій (1699—1705), котрого інколи називали Якимом Білоуським сотником був тоді або Клим Стефанович, або Андрій Стахович.

№ 11

Після М. Миклашевського, полковника стародубського у 1689—1702 рр. (потім він був ще раз полковником у 1705—1706 рр.), на цій посаді перебував Прокіп Силенко (як наказний). Почепським сотником був тоді, очевидно, Сава Шухаренко.